

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Norsk økonomi er inne i en kraftig konjunkturedgang. Nedgangen startet allerede for vel ett år siden, men ble mer markert på slutten av 2008 og i 1. kvartal 2009. Sesongjusterte tall fra foreløpig kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) viser at BNP Fastlands-Norge har falt med om lag 3,5 prosent årlig rate de to siste kvartalene. Utførte timeverk har sunket nesten like mye som produksjonen i fastlandsøkonomien, mens sysselsettingen har sunket noe mindre. Arbeidsløsheten øker klart, men fra et meget lavt nivå. Tilbakeslaget i norsk økonomi er

nå synlig på bred front og utviklingen peker i retning av en betydelig konjunkturedgang både i dybde og varighet.

Omslaget i norsk økonomi startet med nedgang i boliginvesteringene, som ble markert utover i 2008. Senere fulgte nedgang i kjøp av varige forbruksvarer og konsumomslaget var tydelig i 2008. Likevel var nedgangen i konsumet moderat fra 4. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009. Nedgangen i bilkjøpene har flatet ut og tall inn

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2007-2009. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2007*	2008*	Sesongjustert			
			08:2	08:3	08:4	09:1
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	6,0	1,4	-0,5	-1,0	-0,6	-0,2
Konsum i offentlig forvaltning	3,4	3,8	0,9	1,2	1,2	1,6
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	8,4	3,9	-0,4	2,0	-0,1	-6,9
Fastlands-Norge	9,3	2,4	0,4	1,7	-2,1	-7,7
Utvinning og rørtransport	5,5	6,6	-2,2	3,9	5,0	2,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	6,0	2,2	0,0	0,1	-0,4	-1,2
Eksport	2,5	1,4	-0,4	-1,4	2,2	-4,7
Råolje og naturgass	-2,6	-1,5	-1,8	-4,0	6,8	-3,6
Tradisjonelle varer	8,7	4,8	0,6	0,1	-3,9	-7,3
Import	7,5	4,4	-1,3	1,0	-3,8	-5,9
Tradisjonelle varer	6,7	2,7	-2,1	-0,8	-5,0	-3,6
Bruttonasjonalprodukt	3,1	2,1	0,1	-0,8	0,8	-0,4
Fastlands-Norge	6,1	2,6	0,3	0,1	-0,8	-1,0
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	4,4	3,4	0,6	0,4	-0,5	-0,8
Sysselsatte personer	4,1	3,1	0,7	0,5	-0,3	-0,5
Arbeidsstyrke ²	2,5	3,4	0,4	0,2	0,4	0,1
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	2,5	2,6	2,4	2,4	2,8	3,1
Priser og lønninger						
Lønn per normalårsverk ³	5,6	5,8	5,7	6,1	6,1	5,4
Konsumprisindeksen (KPI) ³	0,8	3,8	3,2	4,7	3,6	2,4
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,4	2,6	2,4	2,9	2,9	2,8
Eksportpriser tradisjonelle varer	2,5	2,3	3,0	6,8	-4,6	-6,4
Importpriser tradisjonelle varer	3,7	3,2	1,8	2,3	-1,3	-1,0
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	362,3	466,2	122,7	120,6	123,1	..
MEMO (ujusterte nivå tall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	5,0	6,2	6,4	6,6	6,0	3,5
Utlånsrente, banker ⁴	5,7	7,3	7,2	7,6	7,5	6,3
Råoljepris i kroner ⁵	423,4	526,8	616,8	609,5	375,2	305,7
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	90,8	90,8	87,3	89,1	98,4	96,1
NOK per euro	8,02	8,22	7,94	8,06	8,92	8,95

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

i 2. kvartal tyder på at fallet kan ha stoppet opp. Lave renter og mer normale forhold i bolig- og kredittmarkedet kan føre til at fallet i konsumet nå stopper opp.

Også næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien utviklet seg svakt i 2008 etter en meget sterk oppgang gjennom 2007. I 1. kvartal i år falt disse markert, og det har bidratt til et forsterket fall i aktivitetsnivået og produksjonsnedgangen har fortsatt. Investeringene i petroleumsvirksomheten har derimot fortsatt å øke gjennom 2008 og inn i 2009 og har således dempet nedgangen i norsk økonomi. Det samme gjelder investeringene i offentlig forvaltning. Den kraftige omleggingen av finanspolitikken innebærer at både konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning vil øke kraftig framover og bidra til å snu nedgangen i BNP.

Eksporten av tradisjonelle varer holdt seg lenge godt oppe til tross for en svak utvikling internasjonalt, og eksportomslaget ble først tydelig mot slutten av 2008 og i begynnelsen av 2009. Tjenesteeksporten holdt seg ganske stabil i flere kvartaler, men falt klart i årets første kvartal. Importen har falt kraftig fra begynnelsen av 2008 i tråd med svakere vekst i konsum og investeringer.

Prisveksten i Norge økte markert fra 2007 til 2008. Ikke minst bidro sterk vekst i energiprisene til at konsumprisveksten målt ved KPI økte fra 0,8 til 3,8 prosent. Energiprisøkningen har slått gjennom i andre priser. Den langvarige høykonjunkturen ga en relativt sterk kostnadsvekst og bidro til at prisveksten utenom energivarer økte. KPI-JAE har vist litt høyere vekst enn inflasjonsmålet siden i fjor sommer. Den sterke kronesvekkelsen gjennom høsten i fjor ventes å føre til at prisveksten holder seg rundt inflasjonsmålet i en tid framover. En forventet styrking av kronekursen vil – sammen med generelle effekter av konjunktursvekkelsen samt lavere energipriser – trolig føre til lavere prisvekst mot slutten av inneværende år.

Vi er for tiden inne i det sterkeste konjunkturtilbakeslaget i verdensøkonomien siden andre verdenskrig. Norsk økonomi påvirkes sterkt av dette både via handelen med utlandet og gjennom internasjonale kapitalmarkeder. Våre tradisjonelle eksportnæringer er kraftig påvirket. Flere forhold reduserer effekten av den internasjonale nedgangen på norsk økonomi. Den betydelige svekkelsen av kronekursen har bidratt til å øke lønnsomheten og bedre konkurranseevnen. Effekten av dette vil imidlertid avta hvis kronekursen styrker seg framover slik vi legger til grunn. Automatiske stabilisatorer i finanspolitikken bidrar også til å dempe virkningene av et tilbakeslag. Uten omleggingen til ekspansiv penge- og finanspolitikk ville imidlertid utviklingen i Norge ha blitt preget av vesentlig sterkere økning i arbeidsledigheten og en klarere nedgang i BNP for fastlandsøkonomien i 2009 enn det vi nå regner med. De høye petroleumsinvesteringene bidrar også til å stabilisere norsk økonomi i år. Selv om oljeprisen har falt mye, påvirkes ikke produksjonen av

petroleumsprodukter av konjunktursituasjonen på kort sikt. Dette bidrar til en stabilisering av norsk økonomi sammenliknet med land hvor arbeidsintensiv industri dominerer eksportsektoren. Ledigheten ventes nå å komme opp på samme nivå som i lavkonjunkturen for fem år siden. Som følge av den sterke arbeidsinnvandringen, er det imidlertid større usikkerhet enn tidligere knyttet til utviklingen i ledigheten.

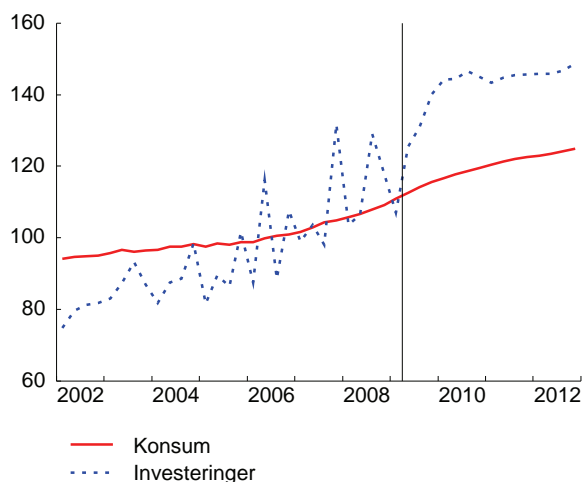
Inflasjonen vil fortsatt holde seg høy noen kvartaler framover, men vi tror den vil bli lav i 2010 med mindre den svake kronekursen skulle vedvare. Med langt svakere arbeidsmarked og dårligere lønnsomhet i konkurranseutsatte næringer, er det grunn til å regne med at lønnsveksten vil avta merkbart framover. Hvis konjunkturedgangen internasjonalt blir så dyp som vi nå tror, og dessuten vedvarer gjennom 2010, er det ikke grunn til å regne med noe vesentlig vekst i råvareprisene før mot slutten av 2010. I så fall vil antakelig også lønnsomheten i norske eksportbedrifter og dermed lønnsveksten bli moderat i 2010 og 2011. Dette vil også bidra til lavere konsumprisvekst framover.

2.1. Ekspansiv finanspolitikk

Veksten i offentlig kjøp av varer og tjenester var om lag 4 prosent i 2008, mens reelle skattesatser ikke ble endret vesentlig. Finanspolitikken ga således positive vekstimpulser til norsk økonomi i fjor. Realveksten i stønadene til husholdningene har vært beskjeden i senere år. Budsjettbalansen ble vesentlig bedret under høykonjunkturen, og det oljekorrigerte statsregnskapet viste bare et moderat underskudd i 2008.

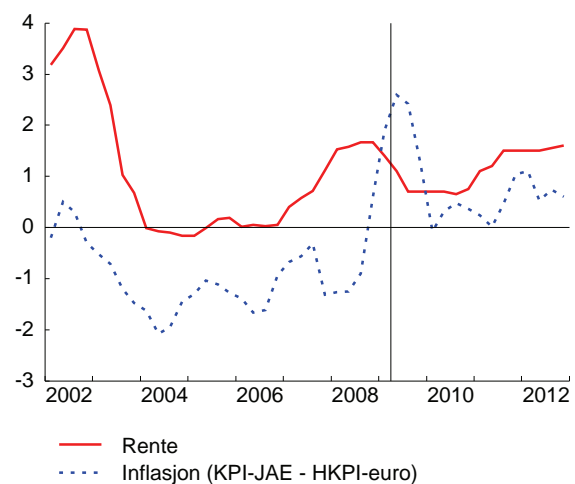
Budsjetttopplegget for 2009, som Stortinget vedtok på slutten av 2008, var mer ekspansivt enn de siste årene på bakgrunn av en forventet avdempning i veksten framover. Budsjettimpulsen (målt som endring i strukturelt, oljekorrigert underskudd som andel av trend-BNP for fastlandsøkonomien) ble anslått av Finansdepartementet til 0,7 prosent. Finanspolitikken for 2009 ble imidlertid lagt vesentlig om i ekspansiv retning i kjølvannet av framleggingen av St. prp. nr. 37 (2008-2009) *Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid* som følge av betydelig svakere utsikter for norsk økonomi. Regjeringen la her fram forslag til økte bevilgninger både til konsum- og investeringsformål i tillegg til justeringer av enkelte skatteregler. Stortingsbehandlingen endret ikke hovedprofilen på regjeringens forslag. I Revidert nasjonalbudsjett 2009 (RNB) anslår nå regjeringen at tiltakspakken isolert tilsvarer en budsjettimpuls på 1,7 prosent av BNP i fastlandsøkonomien. Når vi inkluderer de tiltakene som er kommet i RNB, kan den samlede budsjettimpulsen fra 2008 til 2009 anslås til 3 prosent, den sterkeste siden 1970-tallet. I tillegg til store rentenedsettelse har det også kommet to stimulansepakker knyttet til bank- og kredittvesenet, hvor den siste pakken ennå ikke har fått vesentlig effekt som følge av at det tar tid å opprette det institusjonelle apparatet som trengs for å sette tiltakene ut i livet. Omleggingen av den økonomiske politikken er dermed samlet sett uvanlig stor.

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjusterte volumindekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Vi bygger våre anslag for finanspolitikken i 2009 på tallmaterialet i RNB. Vi antar dermed at det ikke kommer vesentlige endringer i finanspolitikken for 2009 ut over de som allerede er lagt fram for Stortinget. Anslagene for 2009 innebærer ifølge RNB at det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet blir om lag 130 milliarder kroner. Dette er nesten 39 milliarder kroner høyere enn det som følger av forventet realavkastning av fondet ved inngangen til 2009, tilsvarende om lag 2 prosent av BNP Fastlands-Norge. Volumveksten i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester er nå anslått til vel 6,5 prosent i 2009 mot 4 prosent året før. Veksten i investeringene i offentlig forvaltning øker klart mest og er anslått til vel 12 prosent i 2009.

Med utsikter til fortsatt svak vekst i norsk økonomi er det grunn til å regne med at en ekspansiv finanspolitikk vil bli videreført og noe forsterket i 2010, men ytterligere budsjettimpulser antas å bli langt mindre enn i 2009. Vi legger til grunn en vridning i sammensetningen av kjøpene fra offentlig sektor i retning av økt vekt på investeringer og noe mindre vekt på utgifter til konsumformål. Planleggingen av investeringsaktivitetene er mer tidkrevende og kan derfor ikke settes i gang like hurtig som vedlikeholdsaktiviteter. Anslagene for 2010 påvirkes også av at forsvaret fra og med høsten 2009 og ut 2011 skal kjøpe nye helikoptre og transportfly for til sammen nesten 10 milliarder kroner. Forsvaret vil kjøpe sin siste fregatt i 2010. Nedgangen i offentlige investeringer fra 2010 til 2011 skyldes dette, mens investeringer til sivile formål forutsettes å øke noe inn i 2011. Vi legger til grunn at investeringsveksten i offentlig forvaltning blir hele 14,5 prosent neste år, mens konsumveksten blir litt i overkant av 4 prosent.

For 2011 forutsettes det at den ekspansive finanspolitikken opprettholdes, men uten ytterligere forsterkninger. Det betyr at konsumutgiftene vokser mer på linje med antatt trendvekst i norsk økonomi og at investeringene holdes på et fortsatt høyt nivå. Vi har

lagt til grunn inflasjonsjusterte skatte- og avgiftssatser i hele perioden. Anslagene våre for 2011 innebærer at det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet ikke øker ytterligere i forhold til 4-prosentsbanen.

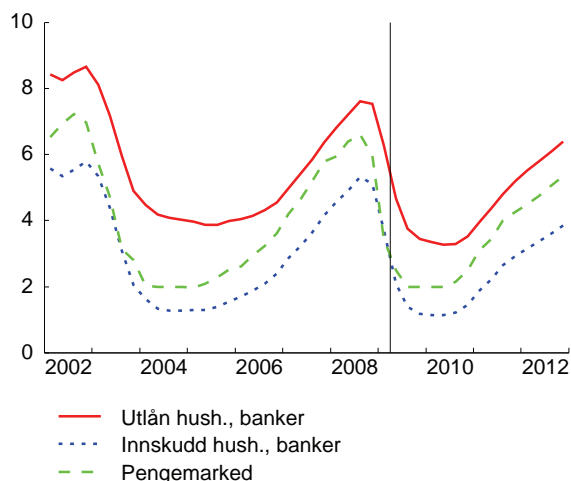
Vi antar at finanspolitikken strammes noe til i 2012 når veksten i økonomien tar seg opp igjen. Innstramningen er antatt å skje gjennom lavere vekst i konsumutgiftene og uendret investeringsnivå. Når arbeidsledigheten ventes å falle fra 2011, er det rimelig å anta at spesielt de arbeidsintensive delene av offentlig kjøp av varer og tjenester vil vokse mindre for å gi rom for produktionsvekst i privat sektor etter flere år med sterk vekst i sysselsetting i offentlig tjenesteproduksjon.

2.2. Lav rente framover

Rentesettingen til Norges Bank tar sikte på å stabilisere inflasjonen på 2,5 prosent, hensyn tatt til en stabil utvikling i produksjon og sysselsetting. Inflasjonen målt ved 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i april 2,7 prosent. Krisen i verdens finansmarkeder og dystre konjunkturutsikter har gjort at Norges Bank har satt styringsrenta kraftig ned. Vi legger til grunn at styringsrenta i Norge settes noe opp igjen i løpet av 2010, men dette vil skje gradvis slik at renta vil være relativt lav i hele prognoseperioden.

Som følge av finanskrisen har forskjellen mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta økt. Før finanskrisen fulgte pengemarkedsrenta stort sett styringsrenta med et påslag på 0,25 prosentpoeng. Siden sommeren 2007 har påslaget imidlertid vært vesentlig større. Forskjellen mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta økte til 2 prosentpoeng i månedsskiftet september/oktober i fjor, men har siden avtatt og var i slutten av mai på $\frac{3}{4}$ prosentpoeng. Styringsrenta er etter rentemøtet i mai 1,5 prosent. Norges Bank har med det redusert styringsrenta med til sammen 4,25 prosentpoeng

Figur 2.3. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

siden oktober i fjor. Fra inngangen av oktober til siste del av mai i år har pengemarkedsrenta falt fra knappe 8 prosent til om lag 2,3 prosent.

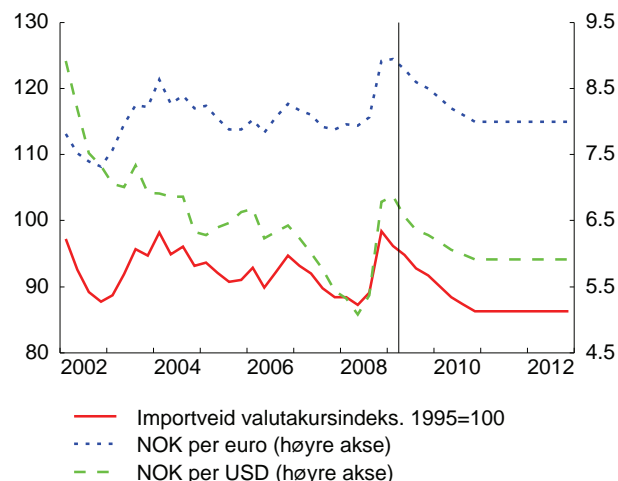
Norges Bank har også gjennomført tiltak for å styrke bankenes likviditet. Utlånsvolumet for Norges Banks fastrenteutlån (F-lån) er økt, løpetiden på disse lånene er utvidet og sikkerhetskravene bankene må stille for å kunne ta opp disse lånene er reduserte. I tillegg har Stortinget vedtatt utlån av statspapirer med sikkerhet i obligasjoner på inntil 350 milliarder kroner til bankene. Fram til begynnelsen av mai er det auksjonert ut statspapirer tilsvarende vel 110 milliarder kroner til bankene i ordningen.

I februar i år foreslo regjeringen nye tiltak med en ramme på 100 milliarder kroner som skal gjøre det lettere for bedrifter og husholdninger å få tilgang til lån. Halvparten av tiltakspakken skal brukes til å tilføre bankene kjernekapital, og bidra til at bankene kan låne ut mer penger. Den andre halvparten skal brukes til å øke likviditeten i obligasjonsmarkedet ved at staten kjøper obligasjoner utstedt av bedrifter. Statens obligasjonsfond har siden midten av mars bidratt til økt likviditet og kapitaltilgang til kredittobligasjonsmarkedet ved å kjøpe obligasjonslån utstedt av norske foretak.

Den norske krona svekket seg kraftig mot dollar og euro gjennom annet halvår i fjor. Målt med den importveide kronekursen, der vektene er basert på sammensetningen av norsk import, svekket den norske krona seg med om lag 15 prosent fra juni til desember i 2008. Siden årsskiftet har krona tatt igjen rundt halvparten av svekkelsen mot dollar og euro, og målt med den importveide kronekursen er styrkingen fra slutten av fjoråret til 25. mai på om lag 8,5 prosent.

Den innenlandske kredittveksten, målt ved 12-månedersveksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2), var 8,8 prosent i mars 2009. Kredittveksten i ikke-finansielle foretak er redusert fra i overkant

Figur 2.4. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

av 20 prosent i juli 2008 til 11,2 prosent i mars i år. Husholdningenes gjeld økte med 6,7 prosent fra mars 2008 til mars 2009. Det er den laveste 12-månedersveksten siden årtusensskiftet. Dempet aktivitetsvekst i norsk økonomi og lav omsetning i boligmarkedet er noe av bakgrunnen.

Forutsatt at påslaget på styringsrenta faller videre, tror vi ikke at Norges Bank vil senke styringsrenta ytterligere i denne konjunkturedgangen. Pengemarkedsrenta vil da likevel komme ned og vi antar at den i gjennomsnitt i andre halvår vil være 2,0 prosent. Dette er svært nær anslaget i siste pengepolitiske rapport og litt lavere enn markedets forventninger. I tråd med at konjunkturere snur og konsumet i husholdningene tar seg opp igjen, regner vi med at styringsrenta settes opp fra sommeren 2010. Renteøkningene vil imidlertid skje gradvis og påslaget reduseres ytterligere, slik at pengemarkedsrenta vil være relativt lav gjennom hele perioden. I 2010 vil pengemarkedsrenta ligge rundt 2,2 prosent som årsgjennomsnitt, mens den antas å stige til 3,7 prosent i 2011 og videre til 4,9 prosent i 2012.

Fordi vi legger til grunn en mindre renteøkning i euroområdet enn i Norge, regner vi med at kronestyrkingen mot euro fortsetter. I prognosebanen kommer prisen på en euro ned mot 8,00 i løpet av 2010. Samtidig legger vi til grunn om lag uendrede kurser mellom euro, dollar, pund og svenske kroner framover. Det innebærer at krona vil styrke seg like mye mot disse valutaene som mot euroen.

På årsbasis vil svekkelsen av krona i fjor høst dominere over den forventede styrkingen i år. Som årsgjennomsnitt vil derfor krona svekkes fra 2008 til 2009. Mot euro anslås en svekkelse på 6 prosent fra 2008 til 2009, mens den importveide kronekursen svekkes med i underkant av 4 prosent. Ifølge beregningene styrker krona seg i 2010 og 2011, med henholdsvis om lag 6,5 og 2 prosent mot den importveide valutakurven.

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Totalt	3,4	7,5	-6,5	5,9	2,9	2,5	3,6	2,9	2,8
Eksklusive aksjeutbytte	2,7	3,5	4,2	4,8	3,1	3,3	3,4	2,4	1,8

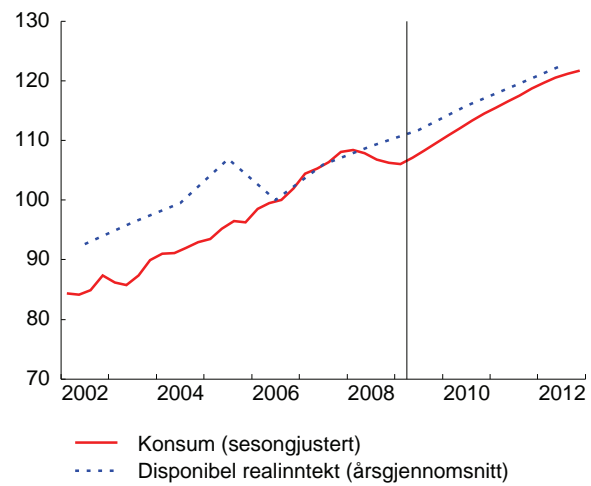
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.3. Konsumet tar seg opp igjen

Foreløpige KNR-tall viser at konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner sank med 0,2 prosent i 1. kvartal i år sesongjustert og regnet fra kvartalet før. Konsumet har dermed falt i fire kvartaler på rad etter fire og ett halvt år med sterk vekst. Nedgangen i siste kvartal var imidlertid langt mindre enn i de tre forutgående kvartalene, og bærer bud om at konjunktur nedgangen er i ferd med å flate ut. Det kraftige fallet i bilkjøpene siden årsskiftet 2007/2008 – som henger sammen med høye renter, dårligere utsikter i økonomien generelt og usikkerhet omkring egen inntekt framover – ble riktignok videreført gjennom årets tre første måneder og bidro til at varekonsumet falt med 0,8 prosent. Dersom vi ser bort fra bilkjøpene gikk husholdningenes øvrige varekonsum opp med 0,6 prosent. Varegruppene klær og sko, legemidler, briller, ortopedisk utstyr, foto- og IT-utstyr samt fritidsutstyr bidro i stor grad til at denne delen av konsumet viste vekst i årets første kvartal. Tjenestekonsumet gikk opp med 0,8 prosent i samme periode. Etter nedgang gjennom fjorårets tre siste kvartaler viste kjøp av hotell- og restauranttjenester oppgang på 1,1 prosent i 1. kvartal i år. At konjunktur nedgangen ikke lenger ser ut til å påvirke konsumet av tjenester i særlig grad, styrker troen på at husholdningenes konsum kan ta seg opp igjen. Så langt i 2. kvartal i år tyder også utviklingen i tall for registrerte nye personbiler på at fallet siden begynnelsen av 2008 nå har stoppet opp.

Veksten i husholdningenes disponible realinntekter ventes å bli om lag 2,5 prosent i år. Svakere vekst i husholdningenes lønnsinntekter bidrar i stor grad til å dempe inntektsveksten, mens vesentlig lavere renter og redusert konsumprisvekst trekker i motsatt retning. Med moderat inntektsvekst og en viss finansiell konsolidering hos husholdningene – som trolig fortsatt vil finne sted på grunn av usikkerhet omkring egen inntekt og reduserte boligpriser – venter vi nå at konsumet som årsgjennomsnitt vil øke med 0,4 prosent i inneværende år. Vi må tilbake til 1990 for å finne en så svak konsumvekst. I perioden 2010 til 2012 vil forsiktighetsmotivert sparing hos husholdningene antagelig avta i tråd med etter hvert bedre konjunkturer, lysere framtidssikter og stigende boligpriser. Disponibel realinntekt ventes å øke med vel 3 prosent som årlig gjennomsnitt i de tre årene etter 2009, mens konsumet vil øke nær ett prosentpoeng mer i samme periode. Samtidig vil realrentene etter skatt holde seg på et lavt nivå rundt 1,5 prosent. Dette vil bidra til å stimulere konsumet. Selv om utsiktene for husholdningene bedres etter 2009, innebærer våre prognoser en svakere konsum- og inntektsvekst sammenliknet med veksten gjennom siste høykonjunktur.

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Volumindekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Inntekts- og konsumutviklingen vi legger til grunn medfører at spareraten vil stige fra litt over 2 prosent i fjor til over 4,5 prosent i år, for så å falle til 3,7 prosent i 2010 og rundt 2,5 prosent i 2011 og 2012. Det økte nivået på sparingen i inneværende år og fortsatt fallende boliginvesteringer løper sammen med en positiv utvikling i husholdningenes nettofinansinvesteringer. Målt i løpende priser vil husholdningene øke sine nettofinansinvesteringer fra et negativt nivå på om lag 40 milliarder kroner i 2008 til nær null i 2009. Gjennom de siste årene av prognoseperioden vil nettofinansinvesteringene igjen gå ned med om lag 35 milliarder kroner i takt med et visst fall i sparingen og økende boliginvesteringer.

2.4. Fortsatt fall i boliginvesteringene

Den sterke veksten i boliginvesteringene fra slutten av 2003, som var drevet av høy inntektsvekst, lave realrenter og høy prisvekst på boliger, stoppet opp i 2. kvartal 2007. Boliginvesteringene falt gjennom 2008 og mot slutten av året ble nedgangen mer markert. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene ble fallet videreført i 1. kvartal i år med en sesongjustert nedgang på 2,6 prosent fra kvartalet før. Statistikk over igangsetting av nye boliger, som nasjonalregnskapstallene i stor grad bygger på, viser at den nedadgående trenden siden toppnivået i 2. kvartal 2007 har fortsatt gjennom årets tre første måneder. Boliginvesteringene ventes derfor å falle videre gjennom 2009 og inn i 2010. Utsikter til bedre konjunkturer, samt relativt lave realrenter, tilsier imidlertid at boliginvesteringene vil ta seg opp igjen fra sommeren 2010 og ut prognoseperioden.

“Boligpriskrakk” – Hvilke effekter kan det få for norsk økonomi?

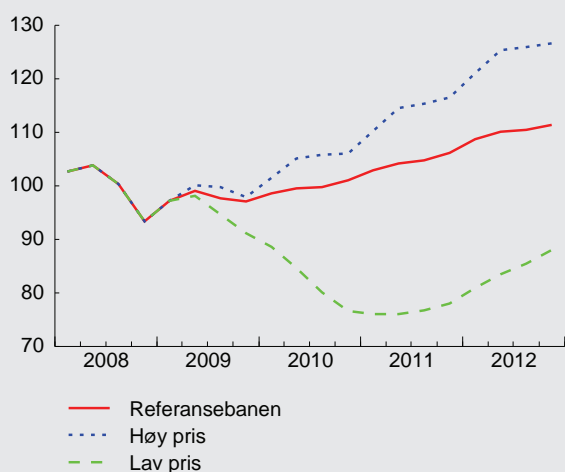
Gjennom sommeren og høsten 2008 sank omsetningen i boligmarkedet markert. Boligprisene gikk ned med vel 10 prosent fra 2. til 4. kvartal i fjor. Mange ventet at boligprisene skulle videre ned. Utviklingen snudde imidlertid på nyåret. I følge ECONS boligprisindeks har boligprisene økt gradvis siden desember. Årsaken er blant annet kraftig redusert styringsrente samt kreditt- og finanspolitisk stimulering fra regjeringen. I vår prognose antar vi at boligprisene utvikler seg ganske flatt i 2009 og 2010, før prisveksten tar seg opp i 2011. Til tross for de siste måneders utvikling, forventer flere økonomer at det vil komme et betydelig fall i boligprisene.

Hva blir konsekvensene dersom boligmarkedet skulle utvikle seg annerledes enn forutsatt i våre prognoser? Vi gjør to beregninger. Et lavprisscenario og et høyprisscenario. I beregningen med lav boligpris legger vi til grunn et fall i boligprisene fra og med 3. kvartal 2009 som fortsetter ut 2010. Prisfallet fra våren 2008 til utgangen av 2010 blir da 27 prosent. Prisen tar seg så opp i 2011 og 2012.

I våre prognoser benytter vi den makroøkonomiske modellen KVARTS. Vår boligprisprognose er imidlertid lavere enn det modellen alene gir som resultat. I KVARTS er det ingen direkte sammenheng mellom arbeidsledighet og boligpris. Våre anslag forutsetter at økt usikkerhet knyttet til utviklingen i egen inntekt – som økningen i arbeidsledighet indikerer – bidrar til å redusere boligprisene i forhold til det modellen tilsier. I høyprisscenarioet lar vi KVARTS beregne boligprisveksten. Det gir en vekst som er om lag dobbelt så høy som i vår prognose. I 2012 blir boligprisene nær 25 prosent høyere enn nivået i 2008. Beregningene er gjennomført med modellbestemt rente og valutakurs.

Lavere boligpriser virker i første runde på husholdningenes konsum og boliginvesteringer. Konsumet påvirkes av at lavere boligpriser reduserer husholdningenes boligformue. Dermed kan det være vanskeligere å få lån med boligen som pantesikkerhet. Dessuten kan husholdningene ønske å øke sparingen for å gjenopprette et visst forhold mellom gjeld og formue. Boliginvesteringene blir negativt påvirket av lavere boligpriser som følge av at nye boliger har blitt relativt dyrere sammenliknet med bruktboliger. Dermed reduseres etterspørselen etter nye boliger, og med det nybyggingen.

Boligpriser. Prisindekser. 2008=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Redusert konsum og boliginvesteringer trekker produksjonen ned. Lavere produksjon reduserer sysselsettingen, og arbeidsledigheten øker. Virkningene blir dempet gjennom at Norges Bank normalt vil sette ned rentene for å stabilisere produksjonen. Lavere renter øker lønnsomheten i næringslivet i seg selv, og vil i tillegg bidra til økt etterspørsel fra husholdningene. Kronekursen vil også respondere på rentendringen. Svakere kronekurs som følge av lavere rentedifferanse til utlandet bedrer konkurransevnen til norsk eksportvirksomhet. Svakere krone vil også øke prisveksten på importerte varer og trekke konsumprisveksten opp. Denne effekten er sterkere enn de svakere prisimpulsene fra redusert innenlands etterspørsel, slik at konsumprisindeksen samlet sett blir litt høyere enn uten boligprisetallet.

Et “boligpriskrakk” vil føre til et betydelig fall i konsumet og investeringene. Virkningene på økonomien blir forsterket gjennom lavere produksjon og inntekter. Svakere krone bedrer konkurransevnen til norsk eksport- og importkonkurrerende næringsliv. De tjenesteytende næringene, samt bygge- og anleggsnæringen vil oppleve betydelig fall i produksjonen. Samlet sett reduseres BNP Fastlands-Norge med 1¾ prosent i 2011 og 2012 sammenliknet med nivået i våre prognoser. Ledigheten er 0,6 prosentpoeng høyere.

Tabell 1. Lavere boligpriser. Avvik fra referansebanen i prosent hvis ikke annet fremkommer

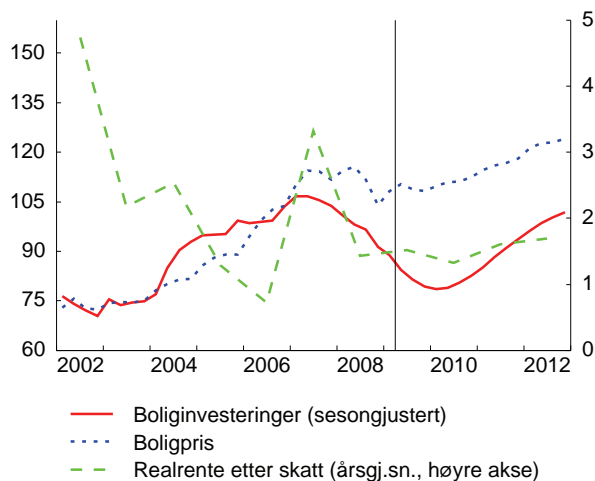
	2010	2011	2012
Boligpris	-17,3	-26,6	-23,3
Husholdningenes konsum	-2,2	-3,8	-3,1
Investeringer i Fastlands-Norge	-1,2	-4,8	-7,9
Boliginvesteringer	-3,7	-15,5	-25,2
Eksport	0,1	0,2	0,3
BNP Fastlands-Norge	-0,8	-1,7	-1,8
Arbeidsledighetsrate, i prosentpoeng	0,3	0,5	0,6
Lønn	-0,2	-0,5	-0,7
KPI	0	0,1	0,2
Rente, i prosentpoeng	-0,1	-0,3	-0,5
Valutakurs	0,4	1,4	2,2
Sparerate, i prosentpoeng	1,8	3,1	2,2

Modellbestemte boligpriser skiller seg mindre fra vår prognose og effektene blir dermed mindre. Mekanismene er de samme som over, men med motsatt fortegn. Høyere boligpris bidrar til at boliginvesteringene og konsumet tar seg opp. Dette øker innenlandsk etterspørsel slik at arbeidsledigheten reduseres noe. Høyere renter og sterkere valutakurs bidrar til noe lavere eksport og inflasjon.

Tabell 2. Høyere boligpriser. Avvik fra referansebanen i prosent hvis ikke annet fremkommer

	2010	2011	2012
Boligpris	4,9	9,3	13,2
Husholdningenes konsum	0,6	1,1	1,6
Investeringer i Fastlands-Norge	0,4	1,4	2,9
Boliginvesteringer	1,3	4,6	9,1
Eksport	0,0	-0,1	-0,1
BNP Fastlands-Norge	0,2	0,5	0,8
Arbeidsledighetsrate, i prosentpoeng	-0,1	-0,2	-0,3
Lønn	0,0	0,1	0,3
KPI	0,0	0,0	-0,1
Rente, i prosentpoeng	0,0	0,1	0,2
Valutakurs	-0,1	-0,4	-0,8
Sparerate, i prosentpoeng	-0,5	-0,9	-1,2

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser 2006=100, høyre akse prosent

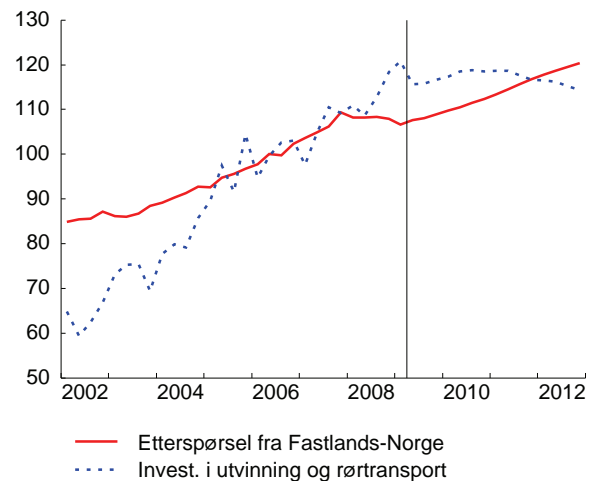
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boligprisene økte kraftig i perioden fra 2003 til 2007 med nær 12 prosent som årlig gjennomsnitt ifølge SSBs nye boligprisindeks for alle boligtyper. Nivået på boligprisene nådde en foreløpig topp i 2. kvartal 2007 og falt deretter moderat fram til utgangen av samme år for så å stige igjen til en ny topp i 2. kvartal 2008. Boligprisene falt deretter kraftig gjennom resten av fjoråret. Så vel eneboliger som småhus og blokkleiligheter hadde en prisnedgang på over 10 prosent i perioden fra 2. til 4. kvartal i fjor. Som årgjennomsnitt falt boligprisene samlet sett med 1,1 prosent i 2008. Fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år økte boligprisene på ny med 4,2 prosent. Mens prisene på eneboliger (som utgjør nesten 60 prosent av boligmassen) steg med 3,4 prosent, steg prisene på småhus og blokkleiligheter (som begge utgjør vel 20 prosent av boligmassen) med henholdsvis 4,4 prosent og 6,1 prosent. Vi venter nå at boligprisene samlet sett vil fortsette å stige noe i 2. kvartal for så å falle beskjedent til et stykke inn i 2010. Med denne utviklingen vil boligprisene som årgjennomsnitt falle med vel 2 prosent fra 2008 til 2009. Gjennom de siste årene av prognoseperioden vil boligprisene igjen stige, om enn i et moderat tempo, i takt med en bedret konjunktursituasjon.

2.5. Høy aktivitet innen leting etter olje og gass

Petroleumsinvesteringene fortsetter å øke. Ifølge de foreløpige, sesongjusterte tallene fra KNR, økte petroleumsinvesteringene med 2,0 prosent fra 4. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009. Det er aktiviteten særlig innen leting, men også produksjonsboring, som trekker de totale investeringene opp. Tallene fra KNR indikerer en økning i investeringene innen oljeboring, oljeleting og olje- og gassrørledninger på nær 25 prosent fra 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009. Investeringene i oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler ble redusert med 10,2 prosent gjennom samme periode, og bidro i så måte til å trekke de totale petroleumsinvesteringene

Figur 2.7. Innenlandsk etterspørsel. Sesongjusterte volumindekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ned. Samlet økte petroleumsinvesteringene med 9,6 prosent fra 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009. KNR-tallene for totale petroleumsinvesteringer i 4. kvartal har blitt revidert, slik at årsvekstraten fra 2007 til 2008 er endret fra 7,1 til 6,6 prosent.

Oljeprisen har vist en positiv utvikling utover våren, noe som støtter opp under relativt høy leteaktivitet for inneværende år. Det har dessuten vært flere lovende funn i 2009, og høye funnrater vil trolig bidra til å holde interessen for leting oppe. Det er derfor ventet at investeringene innen produksjonsboring og leting vil øke ytterligere i 2009. Tilgangen på rigger ventes å bli noe bedre fra og med 2010. Det er videre forventet fall i kostnadene på innsatsfaktorene, noe som vil gjøre det mulig å holde volumet på investeringene oppe til tross for en lavere oljepris enn i 2007 og 2008.

Investeringene i oljeutvinningsplattformer og borerigger er anslått å øke svakt i både 2010 og 2011, før de faller noe i 2012. De økte investeringene skyldes først og fremst de to store utbyggingene Skarv og Goliat. Videre er det ventet en økning i antall mindre felt som skal knyttes opp til allerede eksisterende infrastruktur. Disse vil bli bygd ut i takt med at det blir ledig kapasitet ved de nærliggende produksjonsanleggene.

I forrige konjunkturrapport la vi til grunn at gassrørledningen Skanled ble bygd ut. Dette prosjektet ser nå ikke ut til å bli realisert. Skrinleggingen av prosjektet trekker vår investeringsprognose ned i 2011. Utviklingen i petroleumsinvesteringene er viktig for aktivitetsnivået i fastlandsøkonomien. Usikkerheten knyttet til oljeprisanslagene må oppfattes som stor. Finanskrisens direkte betydning for investeringsutviklingen er et annet moment som bidrar til usikkerhet. Virkningene av lavere investeringer i petroleumsverksamheten ble analysert i vår forrige konjunkturrapport, se *Økonomiske analyser 1/2009*, side 19.

Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2008-2012. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2008	Prognoser									
		2009			2010			2011		2012	
		SSB	FIN	NB	SSB	FIN	NB	SSB	NB	SSB	NB
Realøkonomi											
Konsum i husholdninger mv.	1,4	0,4	0,0	0	4,6	..	5 1/4	3,9	4 3/4	3,2	3 1/4
Konsum i offentlig forvaltning	3,8	5,7	5,7	5 1/4	4,2	..	4	3,0	..	1,7	..
Bruttoinvestering i fast realkapital	3,9	-8,6	-6,3	..	-2,1	1,9	..	6,2	..
Utvinning og rørtransport ¹	6,6	2,4	5,5	2 1/2	3,2	..	-7 1/2	-0,3	0	-2,2	5
Fastlands-Norge	2,4	-10,5	-9,3	-13 1/2	-3,6	..	-5	4,2	..	7,0	..
Næringer	6,8	-17,4	-16,1	..	-12,6	2,6	..	9,1	..
Bolig	-8,1	-13,9	-12,0	..	-3,9	12,6	..	11,0	..
Offentlig forvaltning	5,8	12,1	12,3	..	14,5	-0,2	..	0,2	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	2,2	-0,4	-0,4	-1 1/4	3,0	..	3	3,7	5	3,4	3 1/2
Lagerendring ³	0,1	-0,2	0,0	0,0	..	0,0	..
Eksport	1,4	-5,1	-5,3	..	-1,6	0,9	..	1,4	..
Råolje og naturgass	-1,5	-2,0	-4,5	..	-0,2	-1,1	..	-1,6	..
Tradisjonelle varer ⁴	4,8	-10,2	-7,3	-7 1/4	-2,2	..	-1/4	3,5	..	5,2	..
Import	4,4	-6,1	-2,4	-5 1/4	3,6	..	1/4	4,2	..	4,8	..
Tradisjonelle varer	2,7	-7,8	-4,0	..	2,6	5,6	..	5,4	..
Bruttonasjonalprodukt	2,1	-1,2	-1,9	-1 1/4	0,7	..	2 1/4	1,9	3 1/2	2,1	2 3/4
Fastlands-Norge	2,6	-1,4	-1,0	-1	1,0	3/4	2 1/2	2,6	3 3/4	3,0	3
Arbeidsmarked											
Sysselsatte personer	3,1	-0,8	-1,0	-1 1/2	-0,5	-1 1/2	-1/4	0,6	1	1,5	3/4
Arbeidsledighetsrate (nivå)	2,6	3,8	3 3/4	4 1/4	4,6	4 3/4	4 3/4	4,6	4 1/4	4,1	3 3/4
Priser og lønninger											
Lønn per normalårsverk	5,8	3,8	4,0	4	3,5	..	3 3/4	3,5	4 1/4	4,7	4 3/4
Konsumprisindeksen (KPI)	3,8	1,7	1,8	2	1,1	..	2	1,7	2 1/4	2,5	2 1/2
KPI-JAE ⁵	2,6	2,2	2,4	2 1/2	1,0	..	2	1,5	2 1/4	2,4	2 1/2
Eksportpris tradisjonelle varer	2,3	-6,3	-3,9	..	-2,1	3,8	..	5,1	..
Importpris tradisjonelle varer	3,2	-2,2	0,2	..	-2,8	1,6	..	2,7	..
Boligpris	-1,1	-2,3	2,0	4,8	..	5,4	..
Utenriksøkonomi											
Driftsbalansen, mrd. kroner	466,2	297,7	231	..	274,9	311,9	..	336,8	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	18,3	12,3	9,8	..	11,2	12,1	..	12,3	..
MEMO:											
Husholdningenes sparerate (nivå)	2,0	4,6	5 1/4	..	3,7	2,8	..	2,5	..
Pengemarkedsrente (nivå)	6,2	2,5	3,0	2,6	2,2	2,8	2,1	3,7	3,2	4,9	4,1
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	7,3	4,5	3,4	4,6	..	5,9	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	527	350	350	..	388	402	..	436	..	470	..
Eksportmarkedsindikator	0,8	-11,2	-1,7	3,3	..	6,1	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	0,0	3,8	4,2	4 1/2	-6,6	..	0	-2,0	-1	0,0	0

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonell eksport, som også inkluderer en del tjenester.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.2 (2008-2009), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 1/2009 (NB).

Petroleumsproduksjonen i 1. kvartal 2009 ble høyere enn ventet. Oljedirektoratet melder at produksjonen av olje i 1. kvartal var kun en prosent lavere enn i 1. kvartal 2008. Gassproduksjonen har derimot økt med 6,8 prosent gjennom samme periode og er om lag på samme nivå som produksjonen av olje, målt ved antall standard kubikkmeter oljeekvivalenter. Total petroleumsproduksjon, hvor man inkluderer kondensat og andre petroleumsprodukter, økte med 2,6 prosent fra 1. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009.

Det har vært en positiv utvikling i petroleumsproduksjonen de siste to årene. Lavere oljeproduksjon har blitt mer enn oppveid av økt gassproduksjon. Produksjonsfallet var imidlertid så sterkt i 2005 og 2006 at samlet petroleumsproduksjon er betraktelig lavere enn toppåret 2004. Vi venter at den svakt positive utviklingen i produksjonen vil vedvare fram til 2010. Deretter legger vi til grunn noe fallende produksjon for årene 2011 og 2012.

2.6. Bratt nedgang i investeringene

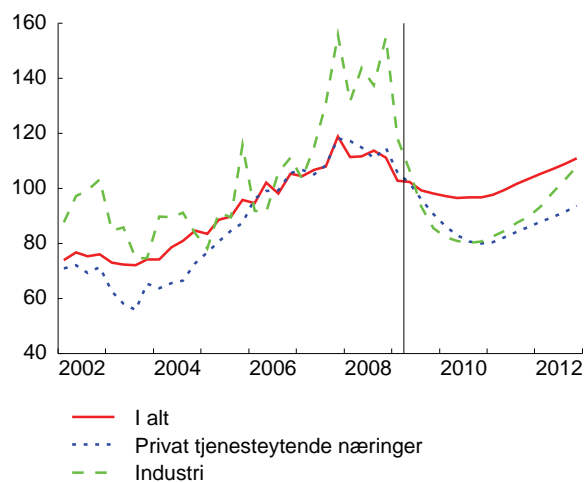
Fra 2003 til 2008 økte investeringene i fastlandsnæringene med i overkant av 75 prosent, noe som tilsvarer en gjennomsnittlig årlig vekst på vel 12 prosent. De sesongjusterte KNR-tallene viser imidlertid at disse investeringene falt gjennom 2008. I 1. kvartal 2009 var investeringene hele 9,4 prosent lavere enn kvartalet før. Det kraftigste fallet var innenfor industri og bergverk, der nedgangen var på nesten 24 prosent. Også innenfor tjenester falt investeringene kraftig, mens de for annen vareproduksjon viste en svak økning.

SSBs investeringstelling tyder på en fortsatt klar nedgang i industriinvesteringene. Industriens egne anslag for investeringene i 2009 ble redusert fra november i fjor til februar i år. Anslaget for verdien av industriinvesteringene i 2009 var 20 prosent lavere enn anslaget for 2008 gitt på tilsvarende tidspunkt i fjor. Normalt vil bedriftene oppjustere sine anslag gjennom året, men disse oppjusteringene er vanligvis mindre når man er i en nedgangskonjunktur. I kraftforsyning ligger det derimot an til en klar økning i investeringene framover.

Vi regner med at industribedriftene vil redusere sine investeringsplaner ytterligere og at industriinvesteringene faller med over 28 prosent i år og over 17 prosent neste år. Dette innebærer at industriinvesteringene i 2010 vil være noe lavere enn det de var i 2004. Bedrede konjunkturer og normaliserte kredittmarkeder ventes å bidra til at industriinvesteringene tar seg opp igjen i 2011 og 2012, først med i underkant av 7 prosent i 2011 og deretter med nesten 17 prosent i 2012.

For fastlandsnæringene samlet anslår vi et investeringsfall på i overkant av 17 prosent i år og en ytterligere nedgang på i underkant av 13 prosent neste år. Nedgangen i investeringene fra 2008 svarer til 2 prosent av BNP i Fastlands-Norge, noe som indikerer at investeringsnedgangen er et viktig element i konjunkturturnedgangen. Også for fastlandsnæringene samlet

Figur 2.8. Investeringer i Fastlands-Norge. Sesongjusterte volumindekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

antar vi at investeringene vil begynne å vokse igjen i konjunkturoppgangen i 2011.

2.7. Kraftig fall i eksporten

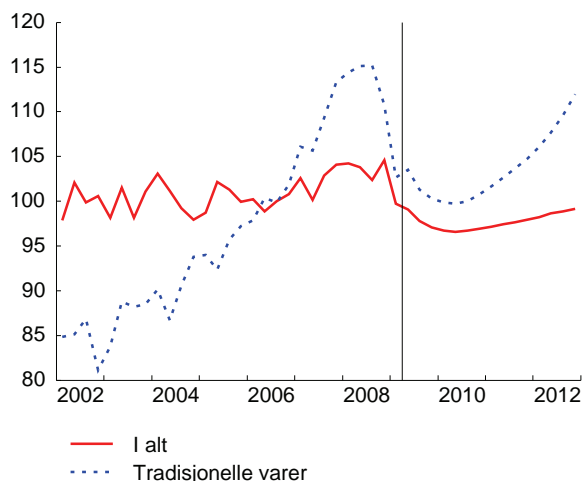
Nedgangskonjunktoren i verdensøkonomien har ført til en svak utvikling i norsk eksport. Sesongjusterte KNR-tall viser at eksporten av tradisjonelle varer var nesten 11 prosent lavere i 1. kvartal i år i forhold 3. kvartal i 2008. Samlet eksport gikk i denne perioden mye mindre ned. Dette kommer av at eksporten av råolje og naturgass faktisk økte, mens tjenesteeksporten falt meget beskjedent. Dermed falt den samlede eksporten gjennom det siste halvåret med bare 2,6 prosent.

Industrielle råvarer som kjemiske råvarer og metaller bidro sterkest til den kraftige nedgangen i eksporten av tradisjonelle varer de to siste kvartalene. Sesongjusterte KNR-tall viser at eksporten av metaller var redusert med om lag en fjerdedel i 1. kvartal i år, sammenlignet med samme kvartal året før. Lavere eksport av elektrisk kraft bidro også til nedgangen. Eksporten av verkstedsprodukter, som utgjør en stor andel av den tradisjonelle eksporten, steg imidlertid svakt fra 3. kvartal i fjor til 1. kvartal i år.

Prisene på tradisjonelle eksportvarer har gått ned gjennom de to foregående kvartalene. Til tross for en svakere krone falt prisene til sammen mer enn 10 prosent. Også når det gjelder priser står metaller og kjemiske råvarer for det største bidraget. En enda sterkere nedgang i prisene på råolje og naturgass bidro til at prisindeksen for samlet eksport falt med over 15 prosent i den samme perioden. En svak prisøkning på tjenesteeksporten gjør at prisnedgangen for samlet eksport dempes noe.

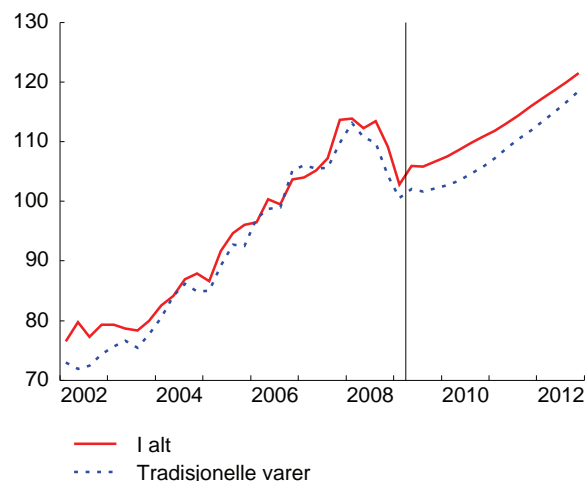
Vi legger til grunn at de sterke negative etterspørselsimpulsene fra eksportmarkedene reduseres, men at de varer ut første halvår 2010. Den svake internasjonale etterspørselen bidrar til at eksporten av tradisjonelle

Figur 2.9. Eksport. Sesongjusterte volumindekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjusterte volumindekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

varer faller med hele 10 prosent i år. Vi må helt tilbake til 1975 for å finne et tilsvarende fall på årsbasis. Fallet i år blir imidlertid noe dempet av at kronkursen i gjennomsnitt ventes å være svakere enn i fjor – noe som isolert sett bidrar til at den kostnadsmessige konkurranseevnen bedres. Gjennom siste halvår av 2010 ventes svakt positive impulser fra eksportmarkedene. Etterspørselen i eksportmarkedene tar seg ytterligere opp i 2011. Tregheter i tilpasningen til nye markedsf forhold og en sterkere kronkurs gjør at eksporten av tradisjonelle varer faller med litt over 2 prosent i 2010. Gjennom 2011 bedres de internasjonale konjunktorene ytterligere og bidrar til at veksten i denne eksporten kommer opp i overkant av 5 prosent i 2012.

Eksporten av olje og gass fortsetter å falle i hele prognoseperioden, som den har gjort etter 2002. Gasseksporten antas å øke, mens eksporten av olje fortsetter å synke. Fallet ventes imidlertid å være svakere enn for tradisjonell vareeksport. Eksporten av tjenester ventes også å gå ned både i år og neste år. Fra 2011 ventes en økning. Samlet eksport faller derfor mindre enn tradisjonell eksport i år og neste år. Veksten antas også å bli lavere de neste årene som følge av et fortsatt fall i eksporten av olje og naturgass.

I år faller eksporten av tradisjonelle varer trolig noe mindre enn etterspørselen etter våre eksportvarer. Dette innebærer en økning i markedsandelene for norske eksportører. Fra 2010 taper vi markedsandeler. Utviklingen kan sees i sammenheng med en styrking av kronkursen framover.

2.8. Importnedgang mot 2010

Importen har falt som følge av nedgangskonjunkturen, spesielt gjennom lavere investeringer og beskjedne bilkjøp. Fra 3. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009 ble den totale importen redusert med om lag 10 prosent når det justeres for normale sesongvariasjoner. Nedgangen var bredt basert med særlig sterk reduksjon i importen

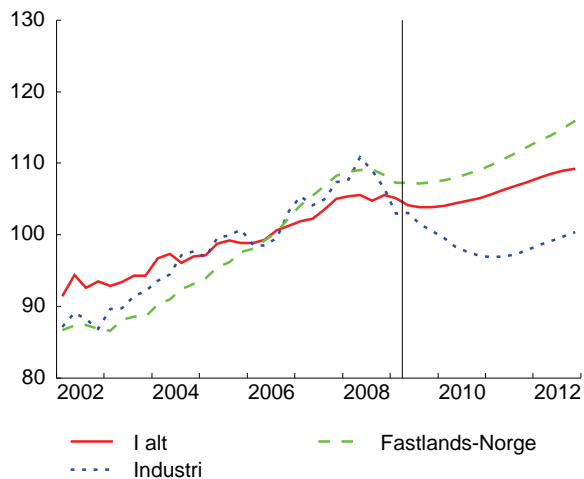
av personbiler, metaller, verkstedsprodukter og reisetraffikktjenester.

Fall i verdensmarkedsprisen på metaller, spesielt gjennom siste halvdel i 2008, bidro sterkt til at importprisen på tradisjonelle varer ble redusert med 2,3 prosent fra 3. kvartal i fjor til 1. kvartal i år. Prisen på tjenester steg imidlertid i denne perioden.

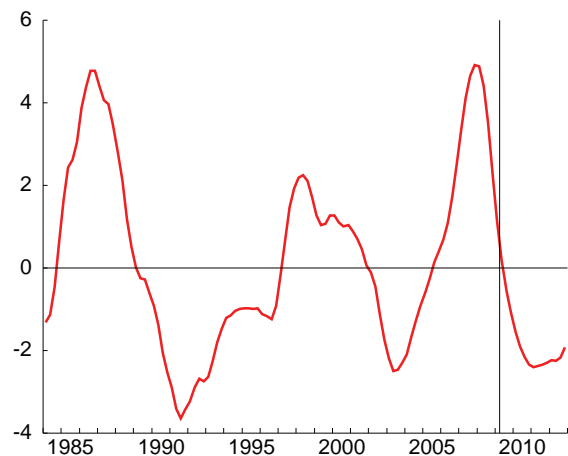
Importen vil i de nærmeste årene bli preget av forsvarets kjøp av helikoptre, fly og fregatter. Forsvaret har bestilt 14 nye helikoptre og 4 nye Hercules-fly til en totalramme på om lag 9,5 milliarder kroner. Det første helikopteret er ventet levert i 3. kvartal 2009, mens flyene er ventet å bli importert i tidsrommet fram til og med 2011. Fregatten KNM Helge Ingstad mottas offisielt høsten 2009, mens KNM Thor Heyerdahl importeres i 2010.

Fallet i innenlandsk etterspørsel ventes å redusere importen i inneværende år. Spesielt vil lavere investeringer, som generelt har et høyt importinnhold, gi seg utslag i et fall i importen av tradisjonelle varer på om lag 8 prosent i 2009. Dette representerer den kraftigste reduksjonen i importen siden 1978. I 2010 og 2011 ventes importen å øke. Økt etterspørsel, samt en forventet styrking av den importveide kronkursen, bidrar til at importveksten øker relativt mer enn veksten i fastlandsøkonomien.

Den internasjonale nedgangskonjunkturen vil, sammen med kronestyrkingen, redusere importprisene framover. Vi anslår at prisene på tradisjonelle importvarer vil falle gjennom de neste to årene. I 2012 ventes importprisene å stige som følge av den ventede internasjonale konjunkturoppgangen, og at kronestyrkingen stopper opp ved inngangen til 2011. Høyere kostnadsvekst i Norge enn hos mange av våre handelspartnerer trekker i samme retning.

Figur 2.11. **Bruttonasjonalprodukt. Sesongjusterte volumindekser. 2006=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.12. **BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.9. Konjunkturedgangen modereres

Helt fra våren 2003 og ut 2007 lå veksten i BNP Fastlands-Norge over trendveksten. Ved inngangen til 2008 skjedde et klart taktskifte og norsk økonomi gikk inn i en konjunkturedgang. I 4. kvartal i fjor forsterket nedgangen seg kraftig, og denne utviklingen fortsatte i 1. kvartal i år. I løpet av disse to kvartalene falt BNP Fastlands-Norge med nesten 2 prosent og med 2,5 prosent om man ser bort fra offentlig forvaltning og avgifter (korreksjonsposter).

Produksjonsnedgangen de siste to kvartalene har vært langt sterkere innen vareproduksjon enn i privat tjenesteyting. Ettersom konjunkturedgangen er global og gjennomgående kraftigere i utlandet enn i Norge, er det ikke overraskende at eksportrettet industri viser klare nedgang. Produksjonen av industrielle råvarer står i en klasse for seg sammen med de to næringene «relast- og trevareindustri» og «møbel- og annen industri», med en nedgang i bruttoproduktet fra i fjor sommer på rundt 30 prosent.

Nedgangen i produksjonen gjennom siste halvår har vært ganske lik og litt kraftigere enn gjennomsnittet i bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel og forretningsmessig tjenesteyting. Til sammen bidrar disse næringene med om lag 45 prosent av verdiskapningen i næringslivet i fastlandsøkonomien. Etterspørselen fra petroleumsvirksomheten innebærer for tiden et stabiliserende element i norsk økonomi. Hvis vi ser verkstedsindustrien og bygging av skip og oljeplattformer under ett, har produksjonsnedgangen der vært moderat. Det samme kan sies om de hjemmemarkedsrettede næringene nærings- og nytelsesmiddelindustri, forlag og grafisk industri samt hotell og restaurantvirksomhet. Bruttonasjonalproduktet i post- og telekommunikasjon samt finansiell tjenesteyting har økt gjennom det siste halvåret.

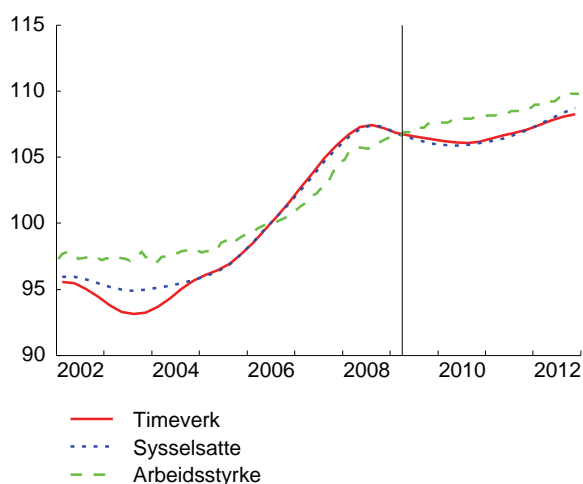
Bruttonasjonalproduktet i offentlig forvaltning er beregnet å ha vokst med 0,8 prosent gjennom siste halvår. Veksten i offentlig konsum er langt høyere enn dette, noe som reflekterer at det er sterkere vekst i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester enn i offentlig sysselsetting. Dermed stimuleres aktiviteten i privat næringsliv direkte, og ikke bare indirekte gjennom offentlig ansattes bruk av sine inntekter.

Det siste konjunkturbarometeret, som er basert på intervjuer i 1. kvartal, viser en fortsatt stigende pessimisme blant industriledere. Det er klart flere enn sist som på kort sikt venter lavere produksjon. Det er fortsatt en økning i antallet som identifiserer lavere etterspørsel som begrensende faktor for produksjonen, mens tilgangen på arbeidskraft nå knapt virker begrensende for noen. Vurderingene er ganske like mellom de ulike industrinæringene, med unntak av næringsmiddelindustrien som er klart mer optimistisk enn de øvrige.

Vi venter at etterspørselen fra oljevirksomheten vil holde seg godt oppe framover og at også etterspørselen fra husholdningene og offentlig sektor vil øke. Etterspørselen i norske eksportmarkeder fortsetter imidlertid å falle, samtidig som en må kunne vente seg en viss lagernedbygging i denne fasen av konjunkturedgangen. Industriproduksjonen vil derfor trolig fortsette å falle, kanskje helt fram til 2011. Utviklingstendensene gjennom de siste kvartalene ventes å fortsette med svak utvikling i den eksportorienterte delen av industrien og i produksjonen av byggevarer.

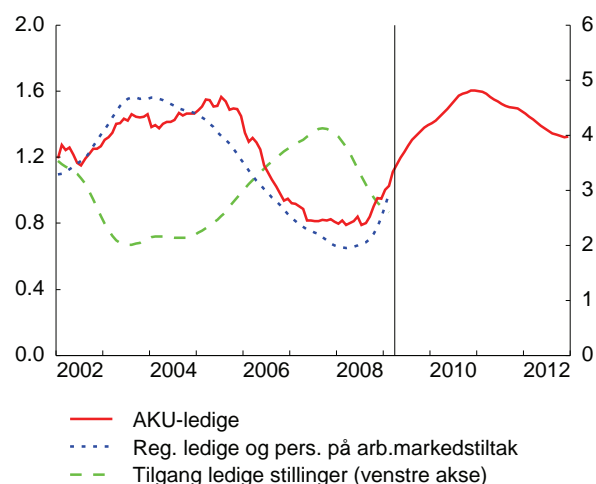
Byggingen av både boliger og næringsbygg faller, og vi venter at nedgangen vil fortsette en stund framover. Vi regner derfor med at produksjonen i bygge- og anleggsvirksomheten vil reduseres klart i år til tross for mange offentlige byggeprosjekter. Fallet dempes imidlertid framover når tiltakene begynner å virke for alvor. I 2011 og 2012 vil aktiviteten i bygge- og anleggsbransjen igjen kunne øke.

Figur 2.13. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser. 2006=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.14. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

Vi venter økt aktivitet i de delene av private tjenesteytende næringer som i stor grad retter seg mot husholdningene og særlig mot offentlig forvaltning. Den generelt svake utviklingen i næringslivet fører imidlertid til at leveransene av produktinnsats reduseres. Dette rammer store deler av de private tjenesteytende næringene. Samlet sett ligger det derfor an til at produksjonen i privat tjenesteytende næringer vil falle fra 2008 til 2009. Omslaget til vekst ventes å komme raskere i disse sektorene enn i de vareproduserende næringene. Dette henger i stor grad sammen med at innenlandsk etterspørsel vil ta seg opp raskere enn etterspørselen på verdensmarkedet.

Veksten i bruttoproduktet i offentlig forvaltning ventes å tilta utover i 2009 og dermed bidra til at nedgangen i fastlandsøkonomien først bremser opp og deretter øker svakt i andre halvår i år. Som årsgjennomsnitt anslår vi at BNP Fastlands-Norge vil falle med 1,4 prosent i 2009. Vi regner med at veksten vil ta seg gradvis opp videre utover i prognoseperioden. I 2011 ventes veksten å passere trendveksten, slik at vi får et omslag fra konjunktorell nedgang til oppgang. Norsk økonomi ventes imidlertid i 2012 fremdeles å være i lavkonjunktur, noe som betyr at nivået på BNP i Fastlands-Norge fortsatt er lavere enn trendnivået.

2.10. Hurtig økning i ledigheten

Fra konjunkturbunnen 2. kvartal 2003 og fram til og med 3. kvartal i fjor ble det ifølge sesongjusterte tall fra KNR over 320 000 flere sysselsatte i Norge, en samlet vekst på 14 prosent. Det har aldri før vært registrert så sterk sammenhengende vekst i sysselsettingen over en femårsperiode. I 4. kvartal i fjor og 1. kvartal i år ble imidlertid sysselsettingen redusert med 20 000 personer, eller 0,8 prosent. Sysselsettingsnedgangen i industrien utgjør halvparten av dette. Innen bygge- og anleggsvirksomhet var nedgangen på 5 000 personer og den offentlige sysselsettingen økte omtrent tilsvarende.

Sysselsettingsveksten siden 2003 har gått sammen med en sterk økning i arbeidsinnvandringen. Det er imidlertid tegn til at arbeidsinnvandringen nå har bremsert opp. Per 1. april i år hadde vel 98 000 personer arbeidstillatelser i Norge. Dette er riktignok 11 000 flere enn på samme tidspunkt året før, men en del av de med arbeidstillatelser har trolig forlatt landet. Ifølge befolkningsstatistikken til SSB var det 56 prosent flere utflyttinger fra Norge i 1. kvartal i år sammenliknet med 1. kvartal i fjor. Økningen i utflyttingene var særlig sterk blant polakker og tyskere, som sto for 55 prosent av arbeidstillatelsene 1. april i år. I tillegg til økt utflytting har den registrerte ledigheten blant særlig mannlige innvandrere fra EU-land i Øst-Europa økt kraftig, fra 1,9 prosent ved utgangen av februar i fjor til 9,7 prosent ved utgangen av februar i år. Det er trolig sysselsettingsnedgangen innen bygge- og anleggsvirksomheten og industrien som har rammet arbeidsinnvandrerne. 40 prosent av arbeidstillatelsene er knyttet til slikt arbeid.

Samlet sett har det sesongjusterte antallet registrerte helt ledige økt med rundt 5 000 hver måned siden utgangen av oktober i fjor. Den registrerte ledigheten hos Arbeids- og velferdsetaten var ved utgangen av april i år på 2,8 prosent. Som regel ligger ledigheten ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) høyere enn antall registrerte helt ledige, da det er flere av dem som søker arbeid som ikke har registrert seg hos Arbeids- og velferdsetaten. I 1. kvartal var den sesongjusterte AKU-ledigheten 3,1 prosent, mot 2,4 prosent i 3. kvartal i fjor. Økningen tilsvarer 18 000 flere ledige. Økningen i ledighet har i sin helhet kommet blant menn, siden ledigheten blant kvinner var den samme i 1. kvartal i år som i 1. kvartal i fjor. Også yrkesfrekvensene blant menn har gått ned, mens den har vært stabil blant kvinner. Det er særlig yngre og eldre menn som har forlatt arbeidsstyrken. Yrkesfrekvensen blant menn mellom 55-59 år har gått ned fra 85,6 prosent i 1. kvartal i fjor til 82,6 prosent i 1. kvartal i år. Yrkesfrekvensen blant menn mellom 15-19 år har gått ned med over 7

Tabell 2.4. **Arbeidstilbud, årlig vekst i prosent**

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Arbeidstilbud AKU ¹	0,3	0,7	2,0	2,5	3,4	0,7	0,7	0,5	0,9
Arbeidstilbud NR ²	0,5	1,3	2,4	3,2	3,2	0,3	0,3	0,6	1,0

¹ Arbeidstilbud ifølge AKU, inkluderer ikke korttidsinnvandrere.

² Summen av ledige ifølge AKU og sysselsatte ifølge nasjonalregnskapet, inkluderer blant annet korttidsinnvandrere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

prosentpoeng i perioden. I de øvrige gruppene var det bare mindre endringer.

Nedgangskonjunktoren har så langt rammet mannsdominerte næringer som eksportindustrien og bygge- og anleggsvirksomheten. Den ekspansive finanspolitikken stimulerer sysselsettingen i mange kvinnedominerte næringer, som helse, omsorg og undervisning. Våre prognoser tyder på at denne todelte utviklingen i økonomien fortsetter. Sammenliknet med 2008 vil antall sysselsatte lønnsstakere i industrien reduseres med over 40 000 fram til 2011 ifølge våre prognoser. I bygge- og anleggsvirksomheten reduseres sysselsettingen med 20 000 personer. I de private tjenesteytende næringene holder sysselsettingen seg om lag uendret i perioden, mens sysselsettingen i offentlig sektor anslås å vokse med nesten 50 000 personer. Samlet sett ser vi for oss en nedgang i sysselsettingen som årsgjennomsnitt på 22 000 personer i 2009 og ytterligere vel 13 000 personer i 2010, noe som tilsvarer en nedgang på henholdsvis 0,8 og 0,5 prosent. Etter en svak økning i sysselsettingen fra 2010 til 2011, anslår vi en sysselsettingsvekst i 2012 på 1,5 prosent.

I tabellene på side 12 og 52* har vi endret definisjonen på arbeidstilbudet, noe som også har fått konsekvenser for utregningen av yrkesandelen. Tidligere definerte vi arbeidstilbudet som summen av antall ledige fra AKU og antall sysselsatte ifølge nasjonalregnskapet i våre tabeller. Nå gjengir vi arbeidstilbudet etter AKUs definisjon. Foruten statistiske avvik mellom nasjonalregnskapet og AKU er forskjellen i hovedsak knyttet til korttidsinnvandringen, som inkluderes i nasjonalregnskapet, men ikke i AKU. Korttidsinnvandrere er de som planlegger å være i Norge i mindre enn seks måneder. Tidligere var det ikke så stort avvik mellom begrepene, men avviket har nå blitt større ettersom korttidsinnvandringen har økt markert de siste årene. Endringen betyr ikke at korttidsinnvandringen bør utelates i vurderingen av det reelle arbeidstilbudet. I tabell 2.4 på denne siden gir vi derfor anslag på veksten i arbeidstilbudet slik det defineres i AKU og slik det blir når vi bruker sysselsettingen fra nasjonalregnskapet.

I 2009 og 2010 antar vi at det blir en nedgang i korttidsinnvandringen. Likevel vil det trolig bli vekst i arbeidstilbudet inklusive korttidsinnvandrere. Dette skyldes at sammensetningen av den norske befolkningen endres slik at det blir relativt flere i aldersgrupper med tradisjonell høy yrkesfrekvens. Dessuten fortsetter veksten i den delen av innvandringsbefolkningen som defineres som bosatte, altså de som er her utover

seks måneder. Den økte ledigheten trekker isolert sett yrkesfrekvensene ned.

Med vekst i arbeidstilbudet framover og redusert sysselsetting, vil ledigheten fortsette å øke. Fra et årsgjennomsnitt i AKU-ledigheten på 2,6 prosent i 2008, anslår vi at ledigheten vil stige jevnt til et årsgjennomsnitt på 4,6 prosent i 2011. Vi antar at ledigheten når en topp på knapt 5 prosent i løpet av 2011. Det tilsvarer om lag 130 000 personer. Gjennom slutten av 2011 og 2012 regner vi med at ledigheten går noe ned.

2.11. Lønnsveksten vil preges av en presset eksportindustri

Det ble enighet om betydelige tariff tillegg i fjorårets hovedoppgjør, særlig i offentlig sektor. Også lønnsglidningen, som er lønnsveksten utenom tariffoppgjørene, bidro klart til en høy lønnsvekst i 2008. Likevel ble lønnsglidningen gjennom andre halvår trolig begrenset av den internasjonale finanskrisen, gjennom redusert overtidsbruk og lavere bonusutbetalinger. Samlet sett økte lønn per normalårsverk med 5,8 prosent fra 2007 til 2008, mot 5,6 prosent året før.

Den kraftige konjunkturedgangen har lagt press på lønnsomheten i norsk næringsliv. I 2008 ble dermed trenden de siste ti årene med stadig bedre lønnsomhet brutt. Den bedre lønnsomheten hadde sammenheng med særlig Kinas økende handel med utlandet, noe som førte til betydelige bytteforholdsgevinster for Norge, via lav importprisvekst og høy eksportprisvekst. Også produktivitetsveksten var høy i denne perioden. I løpet av fjoråret falt verdensmarkedsprisene på mange viktige norske eksportvarer markert, og etterspørselen fra utlandet gikk ned. Nedbemanningene skjer ikke like raskt som produksjonsnedgangen under slike omstendigheter. Dermed oppstår det ledig kapasitet i næringslivet i den konjunkturfasen vi nå er inne i. Den ledige kapasiteten viser seg også i form av redusert produktivitetsvekst, og dette har bidratt til å svekke lønnsomheten i næringslivet ytterligere. Sammen med raskt økende ledighet, vil den reduserte lønnsomheten i særlig eksportorientert industri, dempe lønnsveksten framover.

Tilleggene ved årets mellomoppgjør har vært små, og i flere av de sentrale oppgjørene ble det enighet om at tilleggene kan forhandles bort lokalt. Også lønnsveksten for grupper som kun forhandler lokalt vil trolig gå ned i år, og vi venter at overtidsbruken og bonusutbetalingene reduseres ytterligere gjennom 2009. Vi anslår en gjennomsnittlig vekst i lønn per normalårsverk på 3,8

prosent i år. Av dette utgjør overheng og lønnsstillegg avtalt i fjor om lag 2 ½ prosentpoeng.

Det tar tid før lønnsnivået tilpasses etter så store endringer i de internasjonale rammebetingelsene for industrien og i det norske arbeidsmarkedet. Dette bidrar til langt større svingninger i bedriftenes lønnsomhet enn i arbeidstakernes reallønninger. Dermed vil lønnsveksten trolig forbli lav også i 2010 og 2011, selv om internasjonale konjunkturer snur og arbeidsmarkedet stabiliseres i slutten av denne perioden. Redusert konsumprisvekst bidrar ytterligere til å dempe lønnsveksten. I 2008 var konsumprisveksten på 3,8 prosent. I år og neste år venter vi at prisveksten i Norge reduseres til henholdsvis 1,7 og 1,1 prosent.

I årene 2010 og 2011 anslås en lønnsvekst på 3,5 prosent. Anslagene er basert på at en lav lønnsvekst i en presset eksportindustri fortsatt blir retningsgivende for lønnsveksten i de mindre pressede private tjenesteytende næringene og i offentlig sektor – som skal øke sysselsettingen i årene som kommer. Kombinasjonen av det kraftigste tilbakeslaget i internasjonal økonomi siden 2. verdenskrig og svært ekspansiv finans- og pengepolitikk i Norge, kan skape et press på inntektspolitikken og koordineringen av lønnsoppgjørene i årene framover.

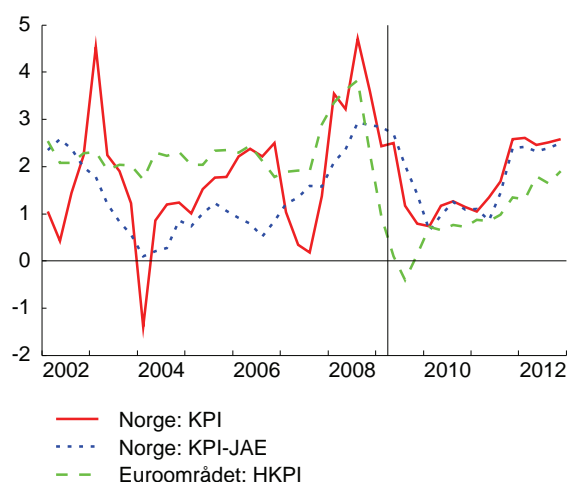
Ettersom de internasjonale konjunktorene ventes å bli gradvis bedret gjennom slutten av 2010 og 2011, og deler av arbeidsmarkedet vil strammes noe til mot slutten av prognoseperioden, forventer vi økt lønnsvekst i 2012. Økt konsumprisvekst bidrar også til å trekke lønnsveksten opp, til 4,7 prosent i 2012.

2.12. Lav prisvekst framover

Den underliggende inflasjonen har falt noe gjennom det siste halve året. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i oktober i fjor oppe i 3,3 prosent, mens april tallet i år var 2,7 prosent. Det er imidlertid konsumprisindeksen i alt (KPI) som sier noe om husholdningenes kjøpekraft. 12-månedersveksten i KPI hadde også en topp i oktober i fjor med hele 5,5 prosent. Nedgang i elektrisitetsprisene har deretter forsterket den underliggende tendensen til prisnedgang og i desember 2008 var KPI bare 2,1 prosent høyere enn i desember året før. Fallet i elektrisitetsprisene fra januar til april i år var mindre enn i tilsvarende periode i fjor. Det bidro til at KPI-veksten i april økte til 2,9 prosent.

En oppsplitting av KPI-JAE etter leverende sektor viser at det i de siste månedene har vært reduserte inflasjonsimpulser på 12-månedersbasis fra alle hovedgrupper, med unntak av importerte konsumvarer. Prisstigningen for importerte konsumvarer økte med 2 prosentpoeng fra desember i fjor, og trakk med det veksten i KPI-JAE opp med om lag 0,6 prosentpoeng. Prisene på importerte konsumvarer påvirkes av prisene på verdensmarkedet og valutakursen, men også av avansen hos detaljister og grossister og norske avgifter. Gjennom

Figur 2.15. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

annet halvår i fjor ble den importvæktede verdien av krona redusert med 19 prosent. Fra siste årsskifte og fram til 20. mai har noe under halvparten av svekkelsen blitt reversert. Valutakursen påvirker konsumprisene med en tidsforsinkelse. Det er dermed nærliggende å knytte den økte prisstigningen på importerte konsumvarer til kronesvekkelsen i fjor høst. På bakgrunn av den kraftige internasjonale konjunkturedgangen, er det grunn til å tro at prisimpulsene fra utlandet er negative. Fortsatt økning i importen fra Kina trekker i samme retning.

Nedgang i inflasjonen gjennom siste halvår kan i noen grad føres tilbake til en reversering av faktorene som tidligere drev inflasjonen opp. I kjølvannet av den forsterkede internasjonale konjunkturedgangen har verdensmarkedsprisene på råvarer inkludert energi gått kraftig ned. Den norske konjunkturedgangen kan også ha bidratt blant annet ved at marginene i varehandelen er redusert og ved at lønnskostnadene øker mindre enn før. I tiden framover venter vi at virkningene av dette vil forsterkes og at produktivitetsveksten også vil ta seg opp.

Vi antar at kronesvekkelsen i fjor høst også i noen måneder til vil trekke i retning av økt inflasjon. På bakgrunn av kronestyrkingen som alt har funnet sted i år og med våre forventninger om en styrking av krona framover, vil dette om ikke lenge reverseres. Vi venter derfor en klar nedgang i inflasjonen i annet halvår i år og inn i neste år. Som årsgjennomsnitt venter vi at KPI-JAE vil stige med 2,2 prosent i år og 1,0 prosent neste år. Etter hvert som konjunktorene bedres og lønnsveksten tar seg opp samtidig med at krona ikke lenger styrker seg, vil kjerneinflasjonen øke og komme opp i 2,4 prosent i 2012.

Elektrisitetsprisene ventes å fortsette nedgangen et par måneder til – om lag som i fjor, for deretter å øke noe.

Terminprisene i kraftmarkedet indikerer imidlertid at økningen i annet halvår blir betydelig svakere enn i samme periode i fjor. Dermed vil elektrisitetsprisene bidra til å trekke 12-månedersveksten i KPI ned. Oljeprisutviklingen gjennom fjoråret var imidlertid den motsatte av utviklingen i elektrisitetsprisene. Dette vil bidra til å moderere nedgangen i KPI-veksten. Som årsgjennomsnitt legger vi til grunn at elektrisitetsprisen ikke endres særlig fra 2008 til 2009, og at prisveksten deretter blir meget moderat. Den gjennomsnittlige oljeprisen målt i kroner forutsettes å bli redusert med 1/3-del fra 2008 til 2009, men deretter stige årlig med rundt 10 prosent. Som vanlig legger vi til grunn at avgiftsatsene inflasjonsjusteres i resten av prognoseperioden. Dermed anslås KPI-veksten til 1,7 prosent i 2009, og at den deretter blir liggende 0,1-0,2 prosentpoeng over veksten i KPI-JAE.

2.13. Reduserte handelsoverskudd

I takt med den vedvarende internasjonale høykonjunkturen har overskuddet på handelen med utlandet vist en trendmessig vekst siden 2002. Overskuddet nådde en topp i 2008 med nær 500 milliarder kroner. Denne trenden synes nå å være brutt. Finanskrisen og konjunkturomslaget ga en svak utvikling etter sommeren i fjor. Nasjonalregnskapets foreløpige tall for 1. kvartal i år viser et handelsoverskudd på vel 100 milliarder kroner, som er 10-20 prosent under overskuddene i hvert av fjorårets kvartaler. Nedgangen skyldes sterkt reduserte eksportpriser, spesielt for olje og gass.

Vi venter at tendensen fra de to seneste kvartalene vil fortsette. Konjunkturedgangen internasjonalt vil redusere overskuddet på handelsbalansen kraftig innværende år, og ytterligere noe neste år. Lavkonjunktur medfører redusert etterspørsel etter norske eksportprodukter, men også redusert innenlandsk etterspørsel og derigjennom dempet import. Prisene på norske eksportprodukter ventes å falle mer enn prisene på importproduktene. En større reduksjon i samlet verdi for eksporten enn for importen medfører at handelsoverskuddet reduseres ned mot 300 milliarder kroner i 2009, og ytterligere ned mot 270 milliarder kroner i 2010.

For 2011 og 2012 har vi lagt til grunn en moderat internasjonal konjunkturoppgang. Vi venter at oppgangen reverserer den negative utviklingen i handelsoverskuddet i de to forutgående årene. Volumet på eksporten av olje og gass har falt hvert år etter 2002, om enn i moderat omfang. Denne utviklingen vil fortsette, men oljeprisen antas å stige mer slik at eksportverdien av olje og gass øker. Eksporten av tradisjonelle varer stiger i både volum og i pris, og mer enn tilsvarende økninger for importen. Dermed vil handelsoverskuddet kunne ta seg opp mot 300 milliarder kroner i 2011 og nå nesten 320 milliarder kroner i 2012. I løpet av prognoseperioden venter vi at også rente- og stønadbalansen styrker seg, fra å være negativ til å bli positiv fra og med 2010.

Da vil overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet stige fra under 300 milliarder kroner i 2009 til i underkant av 340 milliarder kroner i 2012. Overskuddene utgjør 11-12 prosent av anslagene for BNP de samme årene.

Tabell 2.5. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2006- priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2007	2008	07.2	07.3	07.4	08.1	08.2	08.3	08.4	09.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	934 732	947 510	232 325	234 732	238 426	239 221	237 929	235 658	234 360	233 913
Konsum i husholdninger	898 292	909 843	223 202	225 571	229 224	229 931	228 466	226 238	224 894	224 400
Varekonsum	472 644	471 758	117 190	118 931	120 470	119 655	119 096	116 886	115 469	114 527
Tjenestekonsum	393 166	400 380	97 917	98 887	99 810	99 722	100 098	100 164	100 488	101 258
Husholdningenes kjøp i utlandet	57 847	62 527	14 313	14 090	15 462	16 960	15 595	15 195	15 052	14 049
Utlendingers kjøp i Norge	-25 365	-24 821	-6 218	-6 337	-6 517	-6 407	-6 323	-6 007	-6 116	-5 435
Konsum i ideelle organisasjoner	36 440	37 666	9 123	9 161	9 202	9 291	9 462	9 420	9 466	9 513
Konsum i offentlig forvaltning	427 109	443 390	106 188	107 737	108 292	109 092	110 098	111 431	112 748	114 532
Konsum i statsforvaltningen	220 794	227 408	54 993	55 440	55 640	55 976	56 534	57 131	57 765	58 492
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	190 923	196 481	47 554	47 967	48 115	48 357	48 874	49 436	49 811	50 537
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	29 870	30 927	7 439	7 474	7 525	7 619	7 660	7 695	7 953	7 955
Konsum i kommuneforvaltningen	206 316	215 982	51 195	52 297	52 652	53 116	53 564	54 299	54 983	56 040
Bruttoinvestering i fast realkapital	459 610	477 576	112 201	117 528	121 398	118 555	118 034	120 423	120 292	112 028
Utvinning og rørtransport	100 726	107 417	24 987	26 334	26 007	26 441	25 868	26 873	28 204	28 767
Tjenester tilknyttet utvinning	938	-39	540	233	45	90	58	-120	-67	-104
Utenriks sjøfart	20 767	24 860	4 482	7 734	3 818	6 276	6 043	6 138	6 422	4 238
Fastlands-Norge	337 180	345 338	82 191	83 227	91 528	85 748	86 065	87 532	85 733	79 128
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	270 862	275 160	66 278	68 172	71 299	69 834	69 696	67 720	67 643	62 677
Næringer	175 663	187 656	42 190	44 337	47 866	47 055	47 515	45 887	47 008	42 584
Industri og bergverk	30 584	34 225	6 974	7 922	9 432	7 979	8 703	8 323	9 382	7 151
Annen vareproduksjon	29 198	32 112	7 457	7 799	7 223	8 114	8 421	8 238	7 327	7 440
Tjenester	115 881	121 318	27 760	28 616	31 210	30 963	30 392	29 326	30 299	27 993
Boliger (husholdninger)	95 199	87 505	24 088	23 834	23 433	22 779	22 181	21 833	20 635	20 093
Offentlig forvaltning	66 318	70 178	15 913	15 055	20 229	15 913	16 369	19 813	18 090	16 451
Lagerendring og statistiske avvik	36 585	51 748	11 087	4 690	11 530	14 827	15 127	14 586	7 063	13 977
Bruttoinvestering i alt	496 196	529 324	123 288	122 217	132 928	133 381	133 161	135 009	127 355	126 006
Innenlandsk sluttanvendelse	1 858 038	1 920 224	461 800	464 687	479 646	481 695	481 188	482 098	474 463	474 451
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 699 022	1 736 238	420 704	425 696	438 246	434 061	434 092	434 621	432 840	427 574
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	493 427	513 568	122 101	122 792	128 521	125 005	126 467	131 243	130 838	130 983
Eksport i alt	1 027 757	1 041 971	251 083	258 039	260 976	261 393	260 220	256 663	262 349	250 008
Tradisjonelle varer	295 052	309 197	71 717	74 192	76 889	77 632	78 098	78 163	75 139	69 660
Råolje og naturgass	485 321	477 994	117 821	122 519	119 416	121 398	119 216	114 399	122 183	117 760
Skip, plattform og fly	11 920	13 385	3 801	3 286	2 372	2 363	3 172	4 396	3 455	3 605
Tjenester	235 465	241 395	57 744	58 042	62 299	60 000	59 734	59 705	61 572	58 983
Samlet sluttanvendelse	2 885 795	2 962 194	712 884	722 726	740 623	743 088	741 408	738 761	736 811	724 459
Import i alt	658 538	687 451	160 975	164 147	173 967	174 239	171 890	173 686	167 127	157 330
Tradisjonelle varer	434 511	446 054	107 300	107 436	111 759	115 076	112 680	111 748	106 169	102 362
Råolje og naturgass	5 397	3 235	2 103	782	1 578	588	698	677	1 274	559
Skip, plattform og fly	19 847	29 757	3 308	5 974	7 739	6 683	7 041	9 454	6 580	4 143
Tjenester	198 784	208 404	48 264	49 955	52 891	51 892	51 471	51 807	53 104	50 266
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 227 256	2 274 744	551 909	558 579	566 656	568 849	569 517	565 075	569 685	567 129
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 676 943	1 719 891	416 267	421 801	427 345	429 400	430 657	430 910	427 609	423 422
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	550 313	554 853	135 642	136 778	139 311	139 449	138 860	134 164	142 076	143 707
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 421 656	1 465 989	353 278	357 390	362 756	365 104	365 912	368 140	366 059	361 987
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 117 656	1 151 699	277 443	280 930	285 921	287 064	288 215	289 134	286 702	282 353
Industri og bergverk	206 270	212 223	50 898	51 293	52 506	52 656	54 176	53 280	52 037	50 363
Annen vareproduksjon	174 376	178 040	43 605	44 292	43 924	44 266	44 498	45 103	44 196	43 153
Tjenester inkl. boligjenester	737 010	761 436	182 941	185 346	189 491	190 143	189 541	190 751	190 468	188 838
Offentlig forvaltning	304 000	314 290	75 835	76 460	76 835	78 040	77 696	79 006	79 357	79 634
Produktavgifter og -subsidier	255 287	253 902	62 989	64 411	64 589	64 296	64 746	62 771	61 550	61 435

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2006-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2007	2008	07.2	07.3	07.4	08.1	08.2	08.3	08.4	09.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	6,0	1,4	0,9	1,0	1,6	0,3	-0,5	-1,0	-0,6	-0,2
Konsum i husholdninger	6,1	1,3	0,8	1,1	1,6	0,3	-0,6	-1,0	-0,6	-0,2
Varekonsum	7,6	-0,2	0,3	1,5	1,3	-0,7	-0,5	-1,9	-1,2	-0,8
Tjenestekonsum	4,0	1,8	1,5	1,0	0,9	-0,1	0,4	0,1	0,3	0,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	7,8	8,1	-0,7	-1,6	9,7	9,7	-8,0	-2,6	-0,9	-6,7
Utlendingers kjøp i Norge	4,8	-2,1	-0,9	1,9	2,9	-1,7	-1,3	-5,0	1,8	-11,1
Konsum i ideelle organisasjoner	4,1	3,4	1,5	0,4	0,4	1,0	1,8	-0,4	0,5	0,5
Konsum i offentlig forvaltning	3,4	3,8	1,3	1,5	0,5	0,7	0,9	1,2	1,2	1,6
Konsum i statsforvaltningen	2,0	3,0	0,5	0,8	0,4	0,6	1,0	1,1	1,1	1,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	1,7	2,9	0,6	0,9	0,3	0,5	1,1	1,1	0,8	1,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	3,7	3,5	0,1	0,5	0,7	1,3	0,5	0,5	3,4	0,0
Konsum i kommuneforvaltningen	5,0	4,7	2,1	2,2	0,7	0,9	0,8	1,4	1,3	1,9
Bruttoinvestering i fast realkapital	8,4	3,9	3,3	4,7	3,3	-2,3	-0,4	2,0	-0,1	-6,9
Utvinning og rørtransport	5,5	6,6	7,4	5,4	-1,2	1,7	-2,2	3,9	5,0	2,0
Tjenester tilknyttet utvinning	-71,7	-104,2	353,0	-56,9	-80,5	97,4	-35,4	-307,2	-44,2	55,5
Utenriks sjøfart	22,4	19,7	-4,9	72,6	-50,6	64,4	-3,7	1,6	4,6	-34,0
Fastlands-Norge	9,3	2,4	2,1	1,3	10,0	-6,3	0,4	1,7	-2,1	-7,7
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	9,7	1,6	1,5	2,9	4,6	-2,1	-0,2	-2,8	-0,1	-7,3
Næringer	12,2	6,8	2,5	5,1	8,0	-1,7	1,0	-3,4	2,4	-9,4
Industri og bergverk	25,3	11,9	11,2	13,6	19,1	-15,4	9,1	-4,4	12,7	-23,8
Annen vareproduksjon	10,3	10,0	11,6	4,6	-7,4	12,3	3,8	-2,2	-11,1	1,5
Tjenester	9,7	4,7	-1,6	3,1	9,1	-0,8	-1,8	-3,5	3,3	-7,6
Boliger (husholdninger)	5,3	-8,1	0,0	-1,1	-1,7	-2,8	-2,6	-1,6	-5,5	-2,6
Offentlig forvaltning	7,9	5,8	4,7	-5,4	34,4	-21,3	2,9	21,0	-8,7	-9,1
Lagerendring og statistiske avvik	-28,2	41,4	43,4	-57,7	145,9	28,6	2,0	-3,6	-51,6	97,9
Bruttoinvestering i alt	4,4	6,7	6,0	-0,9	8,8	0,3	-0,2	1,4	-5,7	-1,1
Innenlandsk sluttanvendelse	5,0	3,3	2,3	0,6	3,2	0,4	-0,1	0,2	-1,6	0,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	6,0	2,2	1,2	1,2	2,9	-1,0	0,0	0,1	-0,4	-1,2
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	4,0	4,1	1,7	0,6	4,7	-2,7	1,2	3,8	-0,3	0,1
Eksport i alt	2,5	1,4	-2,4	2,8	1,1	0,2	-0,4	-1,4	2,2	-4,7
Tradisjonelle varer	8,7	4,8	-0,4	3,5	3,6	1,0	0,6	0,1	-3,9	-7,3
Råolje og naturgass	-2,6	-1,5	-6,3	4,0	-2,5	1,7	-1,8	-4,0	6,8	-3,6
Skip, plattform og fly	-5,9	12,3	54,5	-13,6	-27,8	-0,4	34,2	38,6	-21,4	4,3
Tjenester	7,0	2,5	1,1	0,5	7,3	-3,7	-0,4	0,0	3,1	-4,2
Samlet sluttanvendelse	4,1	2,6	0,6	1,4	2,5	0,3	-0,2	-0,4	-0,3	-1,7
Import i alt	7,5	4,4	1,2	2,0	6,0	0,2	-1,3	1,0	-3,8	-5,9
Tradisjonelle varer	6,7	2,7	-0,5	0,1	4,0	3,0	-2,1	-0,8	-5,0	-3,6
Råolje og naturgass	145,3	-40,1	122,8	-62,8	101,7	-62,8	18,8	-3,1	88,3	-56,2
Skip, plattform og fly	34,4	49,9	17,0	80,6	29,6	-13,7	5,4	34,3	-30,4	-37,0
Tjenester	5,4	4,8	1,6	3,5	5,9	-1,9	-0,8	0,7	2,5	-5,3
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3,1	2,1	0,4	1,2	1,4	0,4	0,1	-0,8	0,8	-0,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	6,1	2,6	1,3	1,3	1,3	0,5	0,3	0,1	-0,8	-1,0
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-4,9	0,8	-2,1	0,8	1,9	0,1	-0,4	-3,4	5,9	1,1
Fastlands-Norge (basisverdi)	5,9	3,1	1,6	1,2	1,5	0,6	0,2	0,6	-0,6	-1,1
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	6,7	3,0	1,7	1,3	1,8	0,4	0,4	0,3	-0,8	-1,5
Industri og bergverk	5,4	2,9	-1,3	0,8	2,4	0,3	2,9	-1,7	-2,3	-3,2
Annen vareproduksjon	7,2	2,1	1,8	1,6	-0,8	0,8	0,5	1,4	-2,0	-2,4
Tjenester inkl. boligjenester	6,9	3,3	2,5	1,3	2,2	0,3	-0,3	0,6	-0,1	-0,9
Offentlig forvaltning	3,2	3,4	1,3	0,8	0,5	1,6	-0,4	1,7	0,4	0,3
Produktavgifter og -subsidier	7,1	-0,5	-0,5	2,3	0,3	-0,5	0,7	-3,1	-1,9	-0,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2006=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2007	2008	07.2	07.3	07.4	08.1	08.2	08.3	08.4	09.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,7	104,6	100,4	100,4	101,5	103,1	103,6	105,2	106,3	106,6
Konsum i offentlig forvaltning	104,7	110,6	104,3	104,9	106,2	108,0	109,6	111,7	112,8	114,1
Bruttoinvestering i fast kapital	105,4	110,8	105,7	106,1	106,3	108,0	110,4	112,0	112,8	114,0
Fastlands-Norge	105,1	110,0	104,9	105,3	106,5	107,9	109,6	110,6	111,7	112,7
Innenlandsk sluttanvendelse	103,0	107,0	102,0	103,2	102,8	106,9	105,4	108,1	108,2	111,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,6	107,2	102,2	102,5	103,7	105,3	106,3	108,0	109,1	109,7
Eksport i alt	101,4	117,6	101,3	99,4	109,0	112,2	122,5	122,2	113,0	101,9
Tradisjonelle varer	102,5	104,9	104,7	100,6	101,9	100,3	103,3	110,3	105,2	98,5
Samlet sluttanvendelse	102,4	110,8	101,7	101,8	105,0	108,7	111,4	113,0	109,9	108,1
Import i alt	103,1	106,6	104,7	103,0	101,6	104,2	105,4	108,2	108,5	107,8
Tradisjonelle varer	103,7	107,1	105,5	103,5	102,1	104,8	106,6	109,1	107,7	106,6
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	102,2	112,0	100,9	101,5	106,0	110,1	113,2	114,5	110,4	108,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	102,8	106,4	102,2	102,7	103,8	104,7	105,4	107,5	107,4	108,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2007	2008	07.2	07.3	07.4	08.1	08.2	08.3	08.4	09.1
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,7	3,9	0,1	0,0	1,1	1,6	0,5	1,5	1,1	0,3
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	5,6	0,9	0,5	1,3	1,7	1,4	2,0	1,0	1,1
Bruttoinvestering i fast kapital	5,4	5,1	2,2	0,4	0,2	1,6	2,2	1,4	0,7	1,1
Fastlands-Norge	5,1	4,7	1,6	0,4	1,1	1,3	1,6	0,9	1,0	0,9
Innenlandsk sluttanvendelse	3,0	3,9	-0,5	1,2	-0,4	4,0	-1,4	2,6	0,1	2,9
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,6	4,5	0,6	0,3	1,2	1,5	1,0	1,6	1,0	0,6
Eksport i alt	1,4	16,0	5,3	-1,9	9,6	3,0	9,2	-0,2	-7,5	-9,8
Tradisjonelle varer	2,5	2,3	1,8	-3,9	1,3	-1,6	3,0	6,8	-4,6	-6,4
Samlet sluttanvendelse	2,4	8,1	1,5	0,1	3,1	3,6	2,4	1,5	-2,7	-1,7
Import i alt	3,1	3,4	1,2	-1,6	-1,4	2,6	1,2	2,6	0,2	-0,6
Tradisjonelle varer	3,7	3,2	1,6	-1,9	-1,3	2,5	1,8	2,3	-1,3	-1,0
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,2	9,6	1,6	0,6	4,4	3,9	2,7	1,2	-3,6	-2,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,8	3,5	0,8	0,5	1,1	0,8	0,7	2,0	-0,1	1,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.14. Temabokser i Konjunkturtendensene. 2004-2009

ØA 1/2009

- Virkninger av lavere oljeinvesteringer, 19
- Kraftmarkedet framover, 26
- Direkte og indirekte importandeler, 32

ØA 6/2008

- Virkninger av alternative finanspolitiske tiltak, 24.

ØA 4/2008

- Virkninger av økte investeringer i offentlig infrastruktur, 11.

ØA 3/2008

- Virkninger av økte energipriser, 23.

ØA 1/2008

- Hvilken rentebane vil gi 2,5 prosent inflasjon?, 14.
- Realøkonomiske effekter av et kraftig børsfall, 21.
- Kraftmarkedet framover, 24.
- Verdensmarkedspriser på matvarer og prisutviklingen for matvarer i Norge, 25.
- Direkte og indirekte importandeler, 31.

ØA 6/2007

- Virkninger på norsk økonomi av et kraftigere internasjonalt tilbakeslag, 22-23.

ØA 4/2007

- Uro i internasjonale finansmarkeder, 9.
- Betydningen av renta i boligmarkedet, 15.

ØA 3/2007

- Virkninger av å "følge" handlingsregelen, 11.
- Virkninger av økt arbeidsinnvandring, 20-21.

ØA 1/2007

- Betydningen av internasjonale priser for norsk økonomi, 21.
- Kraftmarkedet framover, 22.
- Direkte og indirekte importandeler, 29.

ØA 6/2006

- Valutakursen med Norges Banks rentebane og SSBs modeller, 11.
- Betydningen av nedgangen i ledighet for lønnsvekst og inflasjon, 19.

ØA 1/2006

- Alternativ lønnsvekstberegning, 20.
- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 22.
- Konjunkturtrekk i norsk økonomi i de siste 25 årene, 28-29.
- Direkte og indirekte importandeler, 30.

ØA 6/2005

- Virkninger av høyere rente, 11.
- Sykefravær og lønnsinntekter, 19.
- Lønnsvekst i lys av industribedriftenes lønnsomhet, 20.

ØA 4/2005

- Hva skjer dersom handlingsregelen ikke følges?, 11.
- Forklaringsfaktorene bak valutakursutviklingen de senere år, 13.

ØA 3/2005

- Virkningen av en sterkere krone, 14.

ØA 1/2005

- Utsiktene i kraftmarkedet framover, 21.
- Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008, 22-23.

ØA 6/2004

- Virkningen av økte oljeinvesteringer i 2005-2007, 13.
- Husholdningenes formuesplassering, 14.
- Nye EU-land: Statistikk om arbeidsinnvandring, 18.
- Redusert sykefravær, 20.
- Fortsatt internasjonal oppgang – en alternativ prognosebane, 22-23.

ØA 4/2004

- Norges Banks utfordring, 13.
- Virkninger av en «normalisering» av pengemarkedsrentene, 23.
- På vei mot inflasjonsmålet – også i modellarbeidet, 24-25

ØA 3/2004

- En oljesmurt alternativbane, 22-24.

ØA 1/2004

- Kraftmarkedet i 2003 og utsiktene framover, 24.